

Obnova dubrovačke katedrale nakon potresa 1667.

Prigl, Ina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:010352>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Katedra za povijest umjetnosti

Ina Prigl

Obnova dubrovačke katedrale nakon potresa 1667.

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc., Daniel Zec

Sumentorica: dr. sc., Anita Ruso Brečić

Osijek, 2024.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Katedra za povijest umjetnosti

Ina Prigl

Obnova dubrovačke katedrale nakon potresa 1667.

Završni rad

Područje humanističkih znanosti, povijesti umjetnosti, povijesti i teorija likovnih umjetnosti, arhitekture, urbanizma i vizualnih komunikacija

Mentor: doc. dr. sc., Daniel Zec

Sumentorica: dr. sc., Anita Ruso Brečić

Osijek, 2024.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnoga, odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 17. rujna 2024.

Iva Prigl, 0122236739

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

U ovom završnom radu je obrađena tema pod imenom „Obnova dubrovačke katedrale nakon potresa 1667. godine“. U ovom završnom radu obrađuje se obnova dubrovačke katedrale nakon potresa i dolazak talijanskih arhitekata u grad.

Ključne riječi: Dubrovačka katedrala, Dubrovačka Republika, Stjepan Gradić, potres 1667, poslijepotresna obnova

Sadržaj

1. Uvod	1
2. O gradu Dubrovniku	2
2.1. Geografski položaj grada.....	2
2.2. Potres i njegove posljedice	3
2.3. Poslijepotresna obnova Dubrovnika.....	4
3. Političko uređenje	4
4. Arhitektura starih katedrala	5
4.1. Arheološko istraživanje.....	5
4.2. Kasnoantički zid.....	6
4.3. Četverolisna građevina.....	6
4.4. Bizantska bazilika.....	6
4.5. Romanička katedrala	8
4.6. Nejasnoće prve katedrale.....	8
5. Obnova dubrovačke katedrale nakon potresa 1667. godine	10
5.1. Dolazak Stjepana Gradića u grad	10
5.2. Pojava prvog arhitekta.....	11
5.3. Početak izgradnje katedrale i njezini nadglednici	13
6. Početak nastavka gradnje katedrale	15
6.1. Novi arhitekt – Pietro Antonio Bazzi	15
7. Izmjena Buffalinijevog projekta	16
7.1. Dolazak Tommasa Maria Napolia u grad.....	16
8. Dovršetak projekta	18
8.1. Na katedrali počinje raditi hrvatski graditelj i klesar	18
9. Zaključak	20
10. Literatura	21
11. Popis slikovnih priloga	21

1. Uvod

U ovom završnom radu riječ je o izgradnji barokne katedrale u Dubrovniku, središtu tadašnje Dubrovačke Republike (1358. – 1808.) koja je imala svoje dvije prethodnice, bizantsku baziliku i romaničku katedralu. Temelji prijašnjih građevina poslužili su za izgradnju nove barokne građevine. Odluka o izgradnji katedrale donesena je 1667. godine kada je potres zadesio grad, i uništio romaničku katedralu do temelja, sama izgradnja katedrale započeta je 1671. godine. Na inicijativu Stjepana Gradića, glavnog upravitelja Vatikanske knjižnice, pripadniku književno-znanstvenom krugu pape Aleksandra VII., suradniku s mnogim knjižnicama ne samo u Rimu, nego u cijeloj Italiji, Njemačkoj, Francuskoj pa tako i u Hrvatskoj sa splitskom i Zanimao se za teologiju, književnost, arhitekturu, filozofiju i povijest. Bavio se prevođenjem latinskih tekstova i pisanjem stihova na latinskom jeziku. Govorio je osam jezika. Kako je u to vrijeme Vijeće umoljenih (Senat Dubrovačke republike) bilo zaduženo za sva događanja u gradu Gradić se uspio nagodio sa vijećem i sklopiti dogovor o izgradnji. U pronalasku adekvatnog arhitekta koji je spreman na tako izazovan pothvat gradu su pomogle diplomatske i trgovačke veze koje je održavao s Papinskom Državom. Papa Klement X. gradu je poslao prvog arhitekta i projektanta te 1672. godine započinje izgradnja. U četrdeset godina od kako se katedrala gradila ukupno su se izmijenila tri velika arhitekta i nekolicina lokalnih majstora. S obzirom na tu situaciju na katedrali su bile izvođene česte preinake. Bilo je nelogičnosti, neslaganja i mnoštvo nedaća koja su kasnije ipak rezultirala u remek djelo barokne arhitekture u Hrvatskoj. Sve zasluge idu Stjepanu Gradiću koji se nadao da će doživjeti krajnji rezultat no ipak nije. U znak zahvalnosti Senat je na pročelju katedrale dao isklesati njegovo ime.

2. O gradu Dubrovniku

2.1. Geografski položaj grada

U djelu "Opis slavnoga grada Dubrovnika, Filippo de Diveris, učitelj, humanist i pedagog iz 15. stoljeća koji je stigao u Dubrovnik 1434. godine zapisao je sljedeće o Dubrovniku svog vremena: Dubrovnik je smješten na zahvalnom pomorskom i kopnenom položaju. Što se tiče kopna Dubrovčani su u mogućnosti baviti se bilo kakvim poljoprivrednim poslovima van grada, a također su imali i tu mogućnost da sve proizvode poput povrća, voća, mesa prevezu dolje ka grada. Zbog velikog broja stanovništva koliko god su oni radili nikada nisu imali dovoljno za sve. Pa su se tako svakodnevno brodovima dovozile namirnice poput žita, ječma i sira. Kao što je već rečeno grad je podignut na dobrom geografskom položaju.¹ Osim položaja grad se može pohvaliti čistim zrakom i pitkom vodom. Dobar zrak je onaj gdje puše svjež vjetar, pa valja natuknuti da u Dubrovniku pretežno pušu bura ili jugo. Moć vjetra dokazuje nam i brz nestanak bolesti kuge iz grada. U Dubrovniku bolest je nestala kroz dva do tri mjeseca i nije se često vraćala, dok se u ostalim primorskim gradovima znala zadržati i po šest mjeseci.² Što se tiče građevina možemo ih podijeliti na one unutar zidina i one van njih te na privatne i općinske. Moglo bi se reći da su sve građevine slične ili gotovo iste te da su građene u malim vremenskim razmacima.³ Grad je okružen zidinama i bedemima koji su služili za obranu grada od neprijateljskih napada. Vladari grada su se pobrinuli da grad bude siguran u cijelosti pa su tako zatvorili i luku željeznim lancima, a ulazak u grad bio je moguć samo uz dozvolu vladara. U luci su se nalazila dvojna vrata za ulazak u grad i dvojna za izlazak iz njega. Put iz luke vodio je ka glavnoj ulici koja je bila vrlo široka s obzirom na prostor kojim su raspolagali. Ulice grada su popločene opekama, na isti način kao što su uređene i ulice u Veneciji.⁴ Kao što je već rečeno grad je imao pitku vodu, ali za vrijeme toplih dana izvori su znali presušiti stoga su Dubrovčani bili primorani dovoziti pitku vodu iz Mlina, mjesta udaljenog desetak kilometara od Dubrovnika. Po pitku vodu iz Mlina išlo se barkama te su je dovozili u bačvama. Voda je bila dostupna za sve, ali uz obvezu plaćanja. U to vrijeme se u gradu radilo na obnovi jedne palače, a jedan od njezinih graditelja bio je Onofrio della Cava, napuljski graditelj. Onofrio je predložio gradu da dovuku izvorsku vodu iz Šumeta, mjestu nekoliko kilometara udaljenom od Dubrovnika. Senat je sklopio ugovor sa Onofrijem da smije graditi vodovod, ali u slučaju da

¹ Filip de Diversis, Opis slavnoga grada Dubrovnika (Zagreb, 2004.), 39 – 40.

² IBIDEM, 41 – 42.

³ IBIDEM, 43

⁴ IBIDEM, 47

voda ne dođe do grada ili da u nekom slučaju ne bude pitka da on mora snositi sve troškove o izgradnji. Onofrio je uspio izgraditi vodovod, a Senat mu je zauzvrat isplatio 8250 dukata. Osim vodovoda Onofrio je napravio i česmu koja se nalazi na ulazu pile u grad, suprotnom od zvonika. Česma je imala 16 otvora iz kojih je protjecala voda te je istovremeno moglo više ljudi piti iz nje.⁵

2.2. Potres i njegove posljedice

Potres koji je zadesio grad dogodio se u srijedu 6. travnja 1667. godine. Prema riječima jednog franjevca koji je u to vrijeme držao misu potres je trajao sve dok je on izgovarao riječi „muka našeg Gospodin Isusa Krista prema..“. Grad se u toku trešnje počeo urušavati, a veliko kamenje počelo se kotrljati sa Srđa, brda povrh Dubrovnika. Zidine koje okružuju grad i čuvaju ga od opasnosti zatresle su se i vratile na svoje mjesto, dok su izvori pitke vode potpuno popucali te je iz njih počeo teći mulj. More se počelo povlačiti, a brodice koje su se našle u danom trenutku u luci potpuno su uništene zbog sjedanja na morsko dno. More se povlačilo nekoliko puta. Poznato je kako je tada cijeli grad gorio, a pretpostavlja se da su uzrok tomu kuhinjske peći koje su danom trenutku radile. Vatra se ubrzano širila po cijelome gradu zbog vjetra koji je pirio. Oni koji su uspjeli preživjeti potres, stradali su u vatri. U gradu je zavladała tišina, mnoga vlastela i plemići koji su preživjeli potres napustili su grad, a prema riječima Dubrovčana nije ni čudno zašto. Zbog požara koji je izbio u gradu se dugo vremena osjetio miris paleži koji je mnogima zadavao nesnosne glavobolje. Za mnogu vlastelu potres je bio test poštenja?, a mnogi ga nisu prošli. Nekolicina njih iskoristila je tu tragediju grada te uzela novac iz državnog proračuna i pobjegla brodovima. Drugi su pak pomoć potražili kod Luke Zamanje, dubrovačkog senatoa i dvojice iz obitelji Basiljević koji su sklonište pronašli unutar Lazareta, prvim karantenama udaljenima nekoliko metara od Dubrovnika. Njihova ideja je bila da pokušaju obnoviti Republiku. Danima nakon velikog potresa Mlečani su zagovarali ujedinjenje dubrovačkog patricijata s njima samima. Venecija nije uspjela uspostaviti dominaciju nad Dubrovnikom, iako je kroz povijest značajno utjecala na njega. Dubrovačka vlada odbijala je prijedloge o njihovom ujedinjenju. To ujedinjenje bi Mlečanima išlo u korist jer su kroz čitavu povijest htjeli postati prvi u trgovini, a mnogi su ih u tome sputavali. Ujedinjene Dubrovnika s Mlečanima pružilo bi jednog protivnika manje u ostvarenju mletačke ideje. Mlečani nisu bili

⁵ IBIDEM, 57 - 60.

jedini koji su htjeli iskoristiti dubrovačku nemoć. Bili su tu i turski veleposlanici iz Herceg Novog koji su se dan nakon potresa zaputili u grad izraziti suosjećanje, a u stvarnosti izvidjeti stanje u kojem se grad nalazi. Njihov naum je bio da od Dubrovčana iznude novac. Dubrovačka Republika uvidjela je da joj malotko želi pružiti pomoć pa su zbog toga odlučili pisati Luj XIV., francuskom kralju. Od kralja su zatražili novčanu i oružanu pomoć. Odgovor kakvom su se nadali ipak nije stigao. Zbog ratnog stanja kralj Luj XIV. morao je odbiti njihove prohtjeve. Za vrijeme potresa u Rimu je bio Stjepan Gradić koji je iskoristio svoja poznanstva u Papinskoj Državi te sklopio dogovor da se Venecija ne suprotstavlja Dubrovniku.⁶

2.3. Poslijepotresna obnova Dubrovnika

Obnova grada nakon potresa započela je odmah nakon uvođenja reda. Tri plemića postavljena su za nadglednika radova. Imenovano je 62 radnika čija je dužnost bila raskrčiti grad od ruševina. Na sreću grada zidine su tek malo stradale u potresu pa je njihova sanacije štete brzo uklonjena. Crkva sv. Vlaha koja je također uništena u potresu restaurirana je te preuzima ulogu katedrale. Tadašnja romanička katedrala uništena je do neprepoznatljivosti, a na tom istom mjestu ubrzo će krenuti izgradnja nove barokne katedrale. U toku obnove grada sve ukupno je bilo isplaćeno 367 isplatnica. U obnovi grada uvelike je pomogao i Stjepan Gradić koji je za vrijeme potresa boravio u Rimu. Svojevoljno je tražio arhitekta koji će doći u Dubrovnik i pomoći njegovim sugrađanima. Njegov najveći doprinos reflektira se na katedrali za koju se također pobrinuo da nađe arhitekta i financijska sredstva. Za Dubrovčane obnova katedrale bila je nada nakon pretrpljenih incidenata.⁷

3. Političko uređenje

Dubrovačka Republika imala je slično političko uređenja kao Mletačka Republika. Vlastela je podijeljena na Veliko vijeće, Malo vijeće i Vijeće umoljenih. Sva vlastela, koje je tada bilo 33, navršivši osamnaest godina postajala je članom Velikog vijeća, odnosno Senata. Vijeće je imalo vlast nad čitavom republikom. Bavilo se uplatno-isplatnim poslovima. O njemu

⁶ Robin Harris, *Povijest Dubrovnika* (Zagreb 2006.), 328 – 344.

⁷ *IBIDEM*, 345 – 348.

su ovisile sve službe u gradu. Oni su svakog mjeseca između njih odabirali jednog plemića kojeg bi kasnije zvali knezom. Po završetku mjeseca on odstupa od te dužnosti te ju ne može ponovno dobiti sve dok ne proteknu dvije godine od imenovanja. Knez uz sebe ima šest konzulata i pet sudaca. Njih dvanaestorica zajedno čine Malo vijeće, dok Malo vijeće i trideset dva plemića čine Vijeće umoljenih. Malo vijeće služilo je za sazivanje međusobnih sastanaka te je ono imalo dozvolu za donošenje odluka o nekim manje bitnim događanjima u gradu. Unutar vijeća ništa nije bilo doživotno, birali su se izvršitelji dužnosti koju su tu dužnost imali obavezu služiti mjesec do godinu dana, ovisi o poziciji na kojoj su se našli, dok na primjer nadzornici crkava oni su smjeli u službi biti doživotno jer oni ne upravljaju Republikom. Osim vijeća u gradu je postojao i građanski sud kojim je upravljalo šest plemića. Svaki tjedan jedan od njih šestorice bio je imenovan za konzula, dok su ostali bili suci.⁸

4. Arhitektura starih katedrala

4.1. Arheološko istraživanje

Dubrovačka katedrala sv. Marije Velik građena je od 1671. godine do 1713. godine na istome mjestu gdje se nalazila romanička katedrala koja je stradala u potresu 1667. godine, a na mjestu romaničke katedrale bila je njezin prethodnica tj., bizantska bazilika čiju su ostatci pronađeni osamdesetih godina prošlog stoljeća. O bizantskoj bazilici nije sačuvana nikakva pisana predaja, ali nam je iz dubrovačkih ljetopisa poznato da je njezina nasljednica, romanička katedrala, izgrađena u 12. stoljeću.⁹

Nakon potresa koji je zadesio grad potkraj prošlog stoljeća, preciznije 1979. godine, započeta su arheološka istraživanja pod vodstvom Josipa Stošića, hrvatskog povjesničara umjetnosti. U arheološkom istraživanju sudjelovali su arheolog Ivica Žile i arhitekt Ivan Tenšek. Iskapanja ispod katedrale fotografirao je Krešimir Tadić, a novac koji je pronađen ispod temelja romaničke katedrale istražio je Ivan Mirnik. Arheološko istraživanje su proširili i van granica katedrale, na Bunićevu poljanu na kojoj se katedrala nalazila. Sveukupno su istražili površinu od 1200 m². Osim što su pronašli očekivane temelje prijašnje katedrale, arheolozi su pronašli i ostatke bizantske bazilike, četverolisne memorije i ostatke kasnoantičkog zida koji je

⁸ Filip de Diversis, Opis slavnoga grada Dubrovnika, 63 – 68.

⁹ Danko Zelić, "Katedrale od početka grada do potresa 1667. godine", u: Katarina Horvat-Levaj, ur., Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku (Dubrovnik, Zagreb: 2014.), 31 – 32.

najvjerojatnije služio u svrhu obrane. Prema riječima Josipa Stošića pronađeno je na stotine arhitektonske plastike iz razdoblja kasne antike pa sve do baroka, ostatci fresaka i novca koji datira od pr.n.e. Veliki dio iskopanog materijala nije prikazan za širu javnost.

4.2. Kasnoantički zid

Na prostoru današnje Dubrovačke katedrale, Bunićeve poljane, nalazile su se još dvije. Najstarija istražena arhitektonska struktura je kasnoantički zid koji se protezao dijagonalno u odnosu na pročelje bizantske bazilike. Pretpostavlja se da datira iz 5. ili 6. stoljeća. Zid je poslužio za kasniju gradnju katedrale, vremenom kako je tekla gradnja katedrale, zid je postajao sve jači zbog nadograđivanja.¹⁰

4.3. Četverolisna građevina

Također ispod Bunićeve poljane pronađeni su ostatci četverolisne građevine kvadratnog tlocrta, sa stranicama duljine oko 8,5 metara. Tj., središnji dio je bio kvadratnog tlocrta okružen s četiri iznutra polukružne apside, a izvana pravokutne. Četverolisna građevina je bila iste orijentacije kao i bazilika. Ulaz se nalazio na zapadu, a na istočnoj strane kod apside pronađeni su ostaci oltarne ograde. U krugu katedrale pronađeni su tragovi grobova, a unutar katedrale su pronađeni tragovi zdenca što upućuje na to da se unutar katedrale nalazila i krstionica.¹¹ (slika br.1)

4.4. Bizantska bazilika

Bizantska bazilika najstarije je građevina pronađena u iskopima tokom arheološkog istraživanja. Bazilika je bila trobrodna, troapsidalna građevina velikih dimenzija. Duljina joj je bila oko 31 metar i širina nešto manje od 16 metara. Glavni brod joj je bio izrazito prostran, dok su bočni brodovi bili uski. U odnosu na današnju katedralu svetište joj je se nalazilo na suprotnoj strani, istoku. Glavni brod je bio zaključen širokom, iznutra polukružnom, a izvana trapezastom apsidom, a bočni brodovi bili su pastoforijama pravokutnog tlocrta s manjim,

¹⁰ Zelić, "Katedrale od početka grada", 33

¹¹ IBIDEM, 33

iznutra i izvana polukružnim apsidama.¹² Glavno pročelje se nalazilo na zapadnoj strani katedrale, ali su tragovi toga nestali u kasnijim građevinskim zahvatima. Pod bazilike nalazio se 3 metra ispod razine poda ostale dvije katedrale. Glavni od bočnih brodova dijelilo je šest tj., dvanaest zidnih nosača pravokutnog presjeka. Krovište bazilike bilo je otvoreno sa drvenom konstrukcijom, a nadsvođene su bile samo apsida i pastoforij. Još se pretpostavlja da je bazilika imala natkriveni narteks, ali nema sačuvanih tragova koji to stopostotno dokazuju. Još jedna pretpostavka je da je bazilika imala tri ulaza od kojih je samo jedan utvrđen i to onaj na istočnoj strani južnog pročelja. Na prijelazu glavnog broda u apsidu utvrđeni su elementi zidanog oltara. Ispred oltara je pronađen povišeni dio, a na njemu temelji ambona čija je svrha služila za čitanje evanđelja i propovijed. Ostala pronađena građa dala bi se identificirati kao fragmenti liturgijskih instalacija. Velikim dijelom to su bili pilastri, gređa zabata dekorirano kamenim pregradama koje su služile kao granice glavnog borda i svetišta. Pronađene su još i prozorske rešetke, okviri vrata i mnoštvo sitne plastike iz vremena predromanike. Prepoznavanje i restauracija danih fragmenata nije bila moguća zbog velike oštećenosti i raspadnutosti. Većina tih dijelova pronađena je u hrpi otpadnog materijala. Fragmenti koji su pronađeni možemo pripojiti razdoblju 9. stoljeća.¹³

Bizantska bazilika pregrađivana je dva puta. Prvi put kada je došlo do izmjena radilo se u prostoru središnjeg broda gdje je pojačan sustav nosivih stupova, a razlog tomu bila je izgradnja svoda i kupole. Dvanaest stupova držalo je arkade na koje je bio naslonjen križni svod. Isti proces nadsvođenja dogodio si u bočnim brodovima. Veći razmak između drugog i trećeg stupa da nam naslutiti da se na tome mjestu iznad nalazila kupola. Tokom izgradnje kupole došlo je i do preinaka unutar arhitektonskog prostora. Bema, povišeno i ograđeno mjesto u kojem je smješten oltar, pomaknuta je ka zapadu pred sam kraj središnjeg broda. Također su na stupovima postavljene i propovjedaonice do kojih je vodilo stubište. Uz apsidalni zid postavljeno je kameno sjedište s dvije razine. Posljednji pothvat koji je rađen na bazilici bila je rekonstrukcija zapadnog zida. Zid je nadograđivan kako bi dobio na svojoj jačini da može podnijeti zvonik koji se nad njim nalazio. Prema fragmentima koji su pronađeni za vrijeme arheološkog istraživanja dalo se utvrditi da taj zid potječe iz vremena rane romanike.¹⁴ (slika br. 2 i 3)

¹² IBIDEM, 33

¹³ IBIDEM, 33 – 35.

¹⁴ IBIDEM, 35 – 36.

4.5. Romanička katedrala

Postojala su nagađanja u vezi početaka gradnje romaničke katedrale. Neki su tvrdili da je katedrala građena između 1116. i 1160. godine, a drugi su tvrdili je da gradnja počela tek 1192. godine kad je u Dubrovnik stigao Rikard Lavljeg Srca. Postoje nagađanja da je romanička katedrala imala dva početka gradnje. Prvi je bio taj 1116. godine i da su Mlečani po dolasku u grad 1171. urušili katedralu te da je izgradnja ponovno započeta 1192. nakon dolaska Rikarda Lavljeg Srca. Zahvaljujući dubrovačkim ljetopisima ipak od prilike znamo točnu godinu gradnje. Izgradnja je započeta između 1132. i 1158. godine, a dokaz tome su spisi koji tvrde da je dubrovački nadbiskup Gerard pokopan u bizantskoj bazilici, a godina njegove smrti je bila 1131. Ostaci romaničke katedrale pronađeni su osamdesetih godina prošlog stoljeća nakon što je Dubrovnik ponovno zadesio potres i oštetio sadašnju katedralu. Romanička katedrala bila je trobrodna, bez transepta i s kupolom. Orijentacija joj je bila ista kao i na bizantskoj bazilici, njezinoj prethodnici. Glavni brod je također bio odijeljen od bočnog sa dva para po šest stupova. Građena je na razini tri metra više od bazilike. U projektu katedrale bilo je predviđeno da se nalazi i kripta, ali zbog manjka tragova pretpostavlja se da se od te ideje odustalo još na početku gradnje. Vanjski zidovi bili su artikulirani lezenama. O tome kako je izgledao vanjski dio apside ne znamo ništa jer nisu sačuvani tragovi. Imala je tri ulaza, a glavni ulaz nalazio se na zapadnoj strani. Također unutar katedrale pronađen je sakralni namještaj koji još uvijek nije predstavljen javnosti, ali arheolozi tvrde da je pronađeno oko desetak predmeta iz tog vremena.¹⁵ (slika br. 4)

4.6. Nejasnoće prve katedrale

Za vrijeme istraživanja najstariji iskopi ispod katedrale za mnoge su bili nerazriješeni. Postavlja se pitanje kada je uistinu građena bazilika te je li ona nekada davno u prošlosti imala građevinu koja ju je prethodila. Razlog za razmišljanje o mogućnosti tog postojanja arheolozima su zadali pronađeni arhitektonski ostatci iz antičkog doba. Još jedno pitanje koje je mnoge arheologe mučilo je bila prvobitna namjena građevine. Sva ta pitanja i mogućnosti navele su arheologe da počnu istraživati u srž povijesti grada. Za vrijeme arheološkog istraživanja neki istraživači su tvrdili da bazilika potječe iz vremena vladavine Justinijana koji je bio car Bizanta od 527. godine do 565. godine. Josip Stošić, voditelj istraživanja također se

¹⁵ IBIDEM, 43

dao složiti s tim pretpostavkama da bazilika potječe iz vremena ranog Bizanta, ali u procesu istraživanja naišao je na neka odstupanja od uobičajenih karakteristika arhitektonskih izvedbi koja su se dogodila za vrijeme vladavine Justinijana. Bazilika je bila trobrodna, monumentalna građevina s tri apside dok građevine ranijeg vremena nisu imale te karakteristike. Kao glavni motiv uvidio je nedostatak kasnoantičke plastike, jer plastika koja je pronađena za vrijeme istraživanja pripadala je vremenu ranog srednjeg vijeka i romanike. Još jedan dokaz da bazilika ne pripada vremenu vladavine Justinijana su veće dimenzije građevine od onih koje su tada građene. Numizmatička kolekcija pronađena ispod dviju građevina isto ne odgovara pretpostavljenoj dataciji jer kolekcija potječe iz vremena 4.-8. stoljeća. Iako je Stošić iznio nekoliko dokaza o vremenu datacije građevine on nikada nije točno precizirao kada je ta građevina podignuta. Dao je nekoliko izvješća, a u jednom od njih tvrdio je da bazilika nije građena prije 9. stoljeća. U idućem izvješću rekao je da bazilika pripada ranom 9. stoljeću, te se na kraju opredijelio za vremenski raspon od 7. do 8. stoljeće, iako je on sam smatrao da je 8. stoljeće točnija pretpostavka. Zadnja preinaka na bazilici bili su stupovi, bačvasti svod i kupola koji potječu iz vremena zrele romanike. Dokaz o tome da je bizantska bazilika postojala sve do početka 12. stoljeća iskazuje nam činjenica da je u njoj pokopan dubrovački nadbiskup Gerard. Godina kojom se bilježi njegova smrt je 1132. Jedan od čvrstih dokaza za tu tvrdnju je pronađeni nadgrobni spomenik. Obzirom na taj pronalazak nitko od istraživača nije negirao Stošićevu tvrdnju.¹⁶

Neki od istraživača nisu se složili sa Stošićevom tvrdnjom o dataciji bazilike. Jedni su smatrali da je bizantska bazilika imala svoju prethodnicu, dok su se drugi bunili oko odabira vremenskog perioda gradnje za koji je Stošić utvrdio razmak između 7. i 8. stoljeća, a oni su ga smatrali stoljećem prije. Postojali su i oni treći koji su smatrali da bazilika uopće nije ni postojala već da se na tome mjestu nalazila građevina centralnog tlocrta manjih dimenzija koja je naknadno proširivana, a datacija koju joj pripisuju je sredina 10. stoljeća.¹⁷

Oni koji su smatrali da je bizantska bazilika morala imati svoju prethodnicu potkrjepljuju svoju tvrdnju pronađenim fragmentima kamenih baza, kasnoantičkih stupova i korintskih kapitela. Za obnovu barokne katedrale iskorišteni su stupovi za konstrukciju glavnog oltara. Dok još nije bila otkrivena bizantska bazilika mnogi arheolozi su smatrali da su ti fragmenti doneseni iz Cavtata, obližnjeg mjesta južno od Dubrovnika. Cavtat je antičko središte pa nije čudno zašto su došli do te pretpostavke. Stošić je smatrao da se na mjestu bizantske bazilike

¹⁶ IBIDEM, 36 – 38.

¹⁷ IBIDEM, 38

nikada ranije nije nalazila ni jedna arhitektonska građevina, a fragmenti stupova i kapitala koji su pronađeni pretpostavljao je da su doneseni u bizantsku baziliku za vrijeme njezine prve rekonstrukcije.¹⁸

Najstariji pronađeni grobovi koji su okruživali četverolisnu memoriju imali su specifičan način pokapanja u komore od rimske opeke. Prema opisu pronađenih grobova mogli bi se pripisati vremenu kasne antike. Zbog te identifikacije došlo je i do nedoumica o dataciji građevina na tom području. Prema tome četverolisna memorija bi bila prethodnica bizantske bazilike, a njezina datacija tumačila bi se između 4. i 7. stoljeća.¹⁹

Pretpostavka je da je prva građevina na Bunićevoj poljani građevina centralnog tlocrta sa manjim dimenzijama sa sredine 10. stoljeća. Stoji pretpostavka da je građevina nadograđivana u 11. stoljeću te da je tada dobila funkciju katedrale. U istraživanjima ispod katedrale također su pronađeni ostatci crkve sv. Vlaha, iako se ona u tom vremenu nalazila na sasvim drugom kraju grada. Iako ostatci crkve sv. Vlaha stvaraju konfuziju, moguće je da se nekada ranije na tom mjestu unutar prijašnjih sakralnih građevina nalazilo svetište sv. Vlaha.²⁰

5. Obnova dubrovačke katedrale nakon potresa 1667. godine

5.1. Dolazak Stjepana Gradića u grad

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije ili kako ju još mnogi zovu Gospe Velike građena je od 1671. do 1713. godine. Katedrala je trobrodna, monumentalnih razmjera sa bogato uređenom plastikom. Dijelovi koji katedralu čine tako posebnom su njezina gradacija volumena, niže kapele i bočni brodovi, oblik latinskog križa, transept i pravokutno svetište, te kupola na visokom tamburu. Njezinim vanjskim i unutrašnjim prostorom dominira red korintskih pilastara, dok arkade između brodova i kapela stoje između toskanskih pilastara. Katedrala je smještena na tako impozantnom mjestu, u središtu zidina, između trgova i glavne ulice, nedaleko od crkve sv. Vlaha. Katedrala je bila glavno barokno žarište, ali da bi došlo uopće do gradnje u gradu Dubrovniku trebalo se poklopiti više okolnosti. Neka su bile više neke manje sretne.²¹

¹⁸ IBIDEM, 38 – 39.

¹⁹ IBIDEM, 40

²⁰ IBIDEM, 40

²¹ Katarina Horvat-Levaj, ur., Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku (Dubrovnik, Zagreb: 2014.), 121.

Glavni razlog zašto se u gradu razgovaralo o mogućnosti izgradnje nove katedrale je potres koji je zadesio grad 6. travnja 1667. godine te uništio njezinu prethodnicu. Romanička katedrala je građevina u koju je potres uspio urušiti u cijelosti, stoga je odlučeno da će se na tom istom mjestu izgraditi nova barokna katedrala, dok su crkva sv. Vlaha, Knežev Dvor, Sponza i Vijećnica oštećene u znatno manjoj mjeri od romaničke katedrale te je njihova obnova bila moguća.²²

Sreća u nesreći je bila ta da se u gradu, sjedištu Katoličke crkve i politike – Rimu našao jedan Dubrovčanin. Bio je to čovjek koji je poznao mnoge kulture, imao mnoštvo političkih veza, svećenik i diplomata, a ono najbitnije u cijeloj ovoj priči je da je on bio žarki domoljub. Bio je to Stjepan Gradić. Dubrovčani su mu se obratili za pomoć i zamolili ga da razgovara sa papom i uputi ga u katastrofu koja se dogodila u Dubrovniku. Gradićev poziv je bio i više od očekivanog, on ne samo da je organizirao pomoć nego je i ostatak svog života posvetio obnovi ne samo katedrale nego i domovine.²³ (slika br. 5)

5.2. Pojava prvog arhitekta

Stjepan Gradić se kao i mnogi građani nadao da će izgradnja početi odmah iste godine kada je i potres zadesio grad, ali to nije bilo moguće. Bilo je potrebno raskrčiti grad od ruševina i prvo rekonstruirati građevine koje su malo stradale u potresu, a tek onda započeti rad na obnovi katedrale tj., na njezinom ponovnom građenju. Senat iliti Vijeće umoljenih donijelo je odluku o pripremama gradnje u ožujku 1669. godine tako što je imenovalo tri plemića – Iva Gučetića, Nikole Bunića i Iva Đurđevića. Njih trojica su bili zaduženi za gradnju katedrale. Gradić se angažirao te pronašao po njemu adekvatnog arhitekta. Odabir je pao na Andreu Bufalinija koji osim što je bio arhitekt je bio graver i geograf. Prvi susret Gradića i Buffalnija bio je u Italiji, preciznije Rimu gdje je Gradić bio nadglednik radova nad kućom Schiavoni, a Buffalini glavni projektant. Gradić je u Italiji za mnogobrojne građevine bio odabran da bude njihov nadglednik pa je isto tako bio odabran i za nadglednika radova na bazilici Svetog Petra u Rimu.²⁴ Gradić je imao nekoliko zahtjeva kojih bi se Buffalini morao pridržavati u izgradnji nove katedrale. Zahtijevao je mogućnost sudjelovanja u projektiranju, da katedrala bude kao i njezina

²² IBIDEM, 122.

²³ IBIDEM, 123.

²⁴ Gudelj, J. The circulation of building materials: pozzolana in the Baroque Dubrovnik // Construction History-International Journal of the Construction History Society,, (Zagreb: 2006), 63.

prethodnica, trobrodna s kupolom, da se poštuju sva pravila i zahtjevi koje je Senat donio ili koje će tek donijeti te da katedrala bude građena po uzoru na romaničku. U lipnju 1671. Gradić je poslao nacрте u Rim, a kao povratnu informaciju su dobili da katedrala ne smije biti veća od one prijašnje. Bufalini je do kraja 1671. godine dovršio svoje projekt koji je predstavio kao drvenu maketu. Gradić je napomenuo da temelji stare katedrale moraju poslužiti za izgradnju nove, ali da sve bude sukladno vremenu. Tekstovi u kojima je Gradić zapisivao i predlagao nove materijale su sačuvani te nam daju jasan uvid u to koliko se on uistinu zalagao za obnovu ne samo katedrale nego i cijelog grada. Od Rima je tražio dizalice, kola sa dva kotača te pilu za rezanje kamena koja bi uvelike olakšala posao.²⁵

Upute za izgradnju katedrale Gradić je sažeo u jedno pismo. Graditelje se odabire prema njihovoj nacionalnosti, dobit će upute za postavljanje gradilišne zone i koje materijale će smjeti upotrijebiti. Katedrala je u potpunosti projektirana u Rimu, a njezin projektant Andrea Buffalini nikada nije bio u Dubrovniku. On je Gradiću pisma i drvene makete kako bi katedrala trebala izgledati. Zasebno je slao modele kapitela, pročelja i kupole. Nažalost drveni model katedrale danas nije sačuvan, ali pisma koja su razmjenjivali Gradić i Buffalini jesu te se nalaze u arhivu grada Dubrovnika. Gradić je zahtijevao da katedrala bude od pucolane za koju je smatrao da je najbolji građevinski vezivni materijal.²⁶

Pošto Buffalini nikada nije bio u Dubrovniku Gradić mu je dao podatke o položaju zidova koji su ostali od romaničke katedrale te navodi da mu to budu temelji koji će služiti za podizanje nove. Buffalini je inspiraciju pronašao u crkvi St. Giovanni dei Fiorentini u Rimu. Tlocrt crkve i katedrale u konačnici su isto osim što su brodovi u rimskoj crkvi podijeljeni su susvodnicama, a u katedrali i pojasnicama.²⁷ (slika br. 6 i 7)

Uvelike je bio važan redosljed granje prema kojem se predlagalo da se prvo iskopaju temelji vanjskih zidova koji bi trebali biti dublji od ostatka. Vanjske zidove je trebalo ostaviti grubljima kako bi se na njih kasnije moglo obložiti isklesano kamenje. Cijelom dužinom građevine prostirat će se vijenac iznad kojeg se izdiže atika s još jednim manjim vijencem. Iznad tog manjeg vijenca bilo je isplanirano da počinje bačvasti svod. U romaničkoj katedrali svod je bio od klesanog kamena te je bio pretežak, a u novoj katedrali predloženo je da svod bude od tufa koji je puno lakši, iako je Gradić napomenuo da će zidovi nove katedrale biti toliko jaki da će moći podnijeti bilo koji materijal. Senat je ostao zadivljen idejom koja je

²⁵ Zelić, "Katedrale od početka grada", 125 – 128.

²⁶ Gudelj, The circulation of building materials: pozzolana in the Baroque Dubrovnik, 64 – 65.

²⁷ Marković, Projekt i izgradnja dubrovačke katedrale, 83 – 84.

predstavljena i jednoglasno odobrio gradnju katedrale, a kao znak zahvale Gradić im je napisao pismo u kojem je rekao kako ih blagoslivlja te da se nada da će uspjeti doživjeti završetak izgradnje katedrale.²⁸

Za sredstva za izgradnju katedrale se također pobrinuo Gradić. Predložio je da se uzme donacija iz bazilike u Loretu koju je oporučno ostavio Marin Gundulić, Senat je dobrovoljno dao dio iz blagajne te im je u pomoć također uskočio i papa Klement X. Više nije bilo razloga da se izgradnja katedrale odgađa te 11. ožujka 1672. Senat prihvaća sve planove, ideje i projekte te konačno kreće izgradnja 2. travnja iste te godine.²⁹

5.3. Početak izgradnje katedrale i njezini nadglednici

Obzirom da Andrea Bufalini nije bio predviđen da nadgleda izgradnju, Gradić je bio primoran da dovede još jednog arhitekta koji će biti zadužen za to. Ponovno splotom nesretno sretnih okolnosti tadašnji arhitekt Francesco Cortesa koji je vodio obnovu grada je preminuo i Gradić na njegovo mjesto nadglednika radova katedrale stavlja Paola Andreottija. Jedini zahtjev Senata kod odabira novog arhitekta je bio taj da ima više praktičnog znanja nego onog teoretskog. Dolaskom Andreottija u grad započete su neke preinake u izvedbenom planu. Senat je zatražio da glavni ulaz katedrale bude okrenut suprotno od njezine prethodnice tj., da bude okrenut prema istoku. Nakon izmjene plana orijentacije katedrale naišli su na nove probleme. Temelji koji su preostali nisu bili dovoljno čvrsti da podnesu masivno pročelje tako da se tu dodatno morao nadozidati jedan tanji zid, drugi problem je nastao isto zbog promjene orijentacije katedrale. Andreotti je predvidio da temelji nisu dovoljno čvrsti za nadograđivanje te je odlučio da se krene od novih temelja koji su u svakom slučaju sigurniji od onih prijašnji. Te izmjene su bile neplanski trošak za grad, ali ih je Senat ipak odobrio.³⁰

Poslije tih preinaka katedrale je odisala skladom, tlocrt je bio u potpunosti kvadratni, svetište, transept i glavni brod su duplo širi od bočnih brodova i kapele, dok je glavni brod duplo duži od krakova transepta.³¹ (slika br. 8)

²⁸ Zelić, "Katedrale od početka grada", 128 – 130.

²⁹ IBIDEM, 130.

³⁰ IBIDEM, 135.

³¹ IBIDEM, 137.

Katedralu nadopunjuju dvije sakristije pravokutnog oblika koje su nešto manjih dimenzija od svetišta. Gledajući katedralu izvana da se primijetiti da je ona povišeno od tla te do njezinog glavnog pročelja vodi red stuba. Zahvaljujući troškovniku kojeg je vodio Andreotti znamo da je već u lipnju 1672. godine započelo postavljanje kamenih oplata. Za klesarski dio je bio zadužen Giovanni Passali koji je također isklesao i dva sokla, baze i pilastre.³² (slika br. 9)

Passali je istovremeno radio klesarske elemente za svetište i sakristiju te baze pilone kupola i okvire prozora. Pridružila su mu se još dva klesara Michelangelo Panica i Luca di Baro. Po dolasku zime radovi su stali na tri mjeseca, a nakon te kraće stanke Passali je radio na korekciji pilastara, dodatno ih je povećao i produljio. Također isto to je napravio sa vijencima. U prvobitnom projektu najprepoznatiji dio katedrale bile su kamene balustrade. Glavni svod je trebao biti izveden u obliku bačvastog svoda od materijala koji je vrlo lagana tj., tufa. Ideju za tu izvedbu proizišla je iz Rafaelova interpretacije lođe Vatikanske palače. Po većini najbolje odrađeni dio katedrale je njezino barokno pročelje oko kojeg su se vodile mnoge rasprave. Tokom izvedbe glavnog pročelja bilo je više preinaka i kritika koje su u većini slučajeva došle i od samog Andreottija. Gradić je u pismima istaknuo da zahtjeva da se na vanjskim stupovima nalaze korintski kapiteli koju u potpunosti nadopunjuju njezin vanjski izgled.³³ (slika br. 10)

Gornja etaža katedrale raščlanjena je pilastrima. Pročelje je ukrašeno dentima i ovulsom. Raskošnosti pridonose niše u kojima se nalaze male skulpture. Zadnji Bufalinijev zahvat na katedrali bila je kupola koja odiše svojom impozantnošću i veličinom. Ona je građena tek trideset godina nakon što je započeta izgradnja katedrale. Nije samo prekinut posao sa Bufalinijem nego i sa Andreottijem za kojeg se ne zna točni razlog. U travnju 1674. godine je zatražio dopust za odlazak u Rim nakon kojeg se više nije vratio u Dubrovnik. Prema spisima koje je vodio Gradić pretpostavlja se da je Andreotti otišao iz Dubrovnika zbog neslaganja i konstantne želje za mijenjanjem projekta na što Bufalini, Gradić i Senat nisu htjeli pristati. Iako je napustio grad Gradić ga je smatrao najboljim arhitektom koji je ikada radio na izgradnji katedrale. Nakon njegovog odlaska dolazi do zatišja te radovi staju zbog manjka arhitekata koji su sposobni za gradnju tako veličanstvene građevine.³⁴ (slika br. 11) Za vrijeme Andreottijeve mandata katedrala je dosegla razinu prijestolnice.³⁵

³² IBIDEM, 138.

³³ IBIDEM, 138 – 140.

³⁴ IBIDEM, 142 – 149.

³⁵ Horvat-Levaj, *The Sicilian Architect Tommaso Maria Napoli and the Baroque Cathedral of Dubrovnik*, Institute of Art History, (Zagreb: 2015), 12

6. Početak nastavka gradnje katedrale

6.1. Novi arhitekt – Pietro Antonio Bazzi

Osim što se cijeli Rim angažirao za pronalazak vrsnog arhitekta koji je spreman raditi na dubrovačkoj katedrali, potražnja se proširila i na Genovu gdje je Gradić također imao veliki broj poznanstava, a s kojom je ujedno i Dubrovnik imao prijateljske odnose. Senat je 1676. godine napisao pismo genovskom plemiću te tražio za pomoć pronalaska novog arhitekta, ali kako je to sve bivali i kako je sve ponajprije išlo preko Gradića, Senat je prvo njemu poslao pismo sa izborom da ga zadrži u slučaju da je on sam pronašao novog arhitekta ili da ga proslijedi dalje do Genove što je on i učinio. Dok odgovor još nije stigao iz Genove Gradić je po preporuci Buffalinija stupio u kontakt sa vrsnim arhitektom Pierom Antonijem Perronom koji osim što je bio arhitekt je bio i kipar, drvorezbar i štukater te Buffalinijev nekadašnji suradnik. Preokret koji se odgodio bio je za Gradića onaj kojem se najmanje nadao. Genova mu nije uspjela pronaći arhitekta, a Perrona ga je odbio. U veljači iduće godine Gradić je uspio dogovoriti posao sa Pietrom Antonijem Bazzijem. Bazzi je odmah krenuo ka Dubrovniku dovodeći sa sobom i jednog klesara. Dubrovčani su bili oduševljeni kada su čuli da im u grad dolazi novi arhitekt nakon trogodišnje stanke radove. Iako Bazzi nije bio na razini Buffalinija i Anreottija pretpostavljalo se da je on klesao zvonik crkve Sant Agnes u Rimu. Obzirom da su radovi na katedrali stiglo do razine kapitela moglo se reći da je Bazzija zapao ponovno isti posao u kojem sad već ima iskustva. Ne znamo je li Bazzi bilježio mjere i procjena materijala, ali čini se da su radovi tekli po planu i da nije bilo nikakvih dodatnih neočekivanih troškova. Također iz tog vremena nisu sačuvane ni Gradićeve bilješke što je bilježio isto kao i za vrijeme Andreottija. Bazzi je bio još jedan arhitekt koji je uspio doći u konflikt sa Senatom. Do njegovog negodovanja došlo je zbog kašnjenja isplate plaće te nakon točno godinu dana Bazzi odlazi iz Dubrovnika u Rim gdje prijete gradu tužbom. Gradić je dobio zadatak da prikupi sve podatke o troškovima i isplatama, a spor je završio mirnim putem tj., priznanjem Bazzija da su podmirena sva dugovanja. Grad je ponovno ostao bez arhitekta kojeg su i do sada teško pronalazili. Pretpostavlja se da radovi na katedrali nisu stali odmah čim je Bazzi napustio grad već da su lokalni majstori preuzeli gradnju, a ta pretpostavka stoji zbog odstupanja od prvobitnog plana. Lokalni majstori su nastavili gradnju po njihovom tradicionalnom oblikovanju, radili su na prozorima bočnih kapela koji su lučno zaključeni i koji se ne poklapaju sa bačvastim svodom. Rad lokanih majstora posebno se dao primijetiti u učestaloj primjeni

rozeta i težnja dekoraciji. Nakon što su radovi u potpunosti stali trebalo je punih deset godina da se u grad dovede novi arhitekt. Razlog tomu bilo je da se više nije ni pokušala tražiti pomoć od Rima i da je umro glavni inicijator gradnje tj., Stjepan Gradić.³⁶ (slika br. 12)

7. Izmjena Buffalinijevog projekta

7.1. Dolazak Tommasa Maria Napolia u gard

Nakon jednog cijelog desetljeća bez radova na katedrali Dubrovčani su dobili tračak nade nakon što se pojavio Tommas Napoli iz Palerma. Nakon Gradićeve smrti nemamo više nikakvu pisanu dokumentaciju pa tako ni o tome kako je Napoli stigao u grad i tko ga je pozvao. Napoli je bio učenim Gradićeva poznanika i konzultanta Carla Fontane. Dalo bi se naslutiti da je Napoli upravo Fontana poslao u grad. Čim je stigao u Dubrovnik sklopio je ugovor sa Senatom prema kojem mu je Senat dužan isplatiti sto dukata godišnje i putarinu do Rima. U studenom 1690., nakon samo malo više od godinu dana od kako je u Dubrovniku, Senat mu odluči povećati godišnju plaću na dvjesto dukata i dopušteno stanovanju u nadbiskupskoj rezidenciji.³⁷

Razlog njegova boravka unutar rezidencije zaslužio je svojim stručnim ugledom iako su neka od njegovih najznačajnijih dijela nastala tek kasnije. Bio je pripadnik dominikanskog reda u Palermu, a arhitektonski studij pohađao je u Napulju te ga završio u Palermu. Bio je tajnik i lektor samostana sv. Dominika i jedan od glavnih za obnovu istog.

Iako je njegova glavna zadaća bila izgradnja dubrovačke katedrale, zbog njegovog visokog školovanja, pedantnosti i traktata koje je ranije napisao u kojem se vidjela njegova strast prema arhitekturi grad ga je odlučio zaposliti i na obnovi još jedno vrlo bitne građevine za Dubrovnik i Dubrovčane, a to je bio ni manje ni više nego Knežev dvor. Nakon dovršetka Kneževa dvora Napoli je dobio još jednu zadaću, obnovu privremene kuće u kojoj je knez do tada boravio u privremenu rezidenciju nadbiskupa.³⁸

Napokon je na red došao i nastavak gradnje katedrale. Iz zapisa koje je Senat ostavio dalo se jasno vidjeti da je iduća stavka nastavak gradnje katedrale i planirane oružarnice. Godinu dana nakon što je održana sjednica radovi još nisu bili započeti. Tek u siječnju 1691. radovi kreću. Napoli se nije uspio oduprijeti svojim velikim ambicijama i htio je raditi neke preinake

³⁶ Zelić, "Katedrale od početka grada", 153 – 156.

³⁷ IBIDEM, 157.

³⁸ IBIDEM, 157 – 158.

na katedrali, a posebice u gornjoj zoni. Naravno on ništa nije mogao napraviti na svoju ruku, bilo kakva preinaka i dodatni troškovi su išli preko Senata, bez njihovog odobrenja nije se smjelo ništa raditi. Prvu preinaku koju je Napoli tražio bila je izmjena Buffalinijevog bačvastog svoda i preinaka u križni. Na sjednici Senata bilo je dvanaest glasova za i sedam protiv. Ovo su jedine zapisane (možda) izmjene, iako se prema izvedbenom planu i konačnom rezultatu da primijetiti da je bilo više izmjene od te jedne. Napoli je izmijenio unutrašnju gređu, a razlog tome bio je smanjenje glavnog broda. Snizio je vijenac i arhitrav, a atiku je učinio nižom za metar nego što je u prvobitnom planu. Radio je i na prozorima, odlučio se za izbijanje i proširenje istih kako bi unutar katedrale dopiralo više svjetlosti. Upravo je osvjetljenje bilo najveća nepoznanica Buffalinijevog projekta. Ni u Gradićevi zapisima o izmjenama i troškovima nema riječi o prozorima. Pretpostavljalo se da su prozori bili predviđeni, ali znatno manji.³⁹ (slika br. 13)

Napoli je prozore postavio visoku u razini traveja. Dva para prozora se nalaze u svetištu a četiri u brodu. Prozori ne samo što su doprinijeli svjetlosti nego su i obogatile klasičnu plastiku kasnobarokne arhitekture. Napoli je to uspio napraviti s nadvojima i kamenim okvirima. Unutrašnji prozori također imaju kamene okvire, a njihove nadvoje krasi kasnobarokni detalji. Na prozorskim zabatima isklesao je svete tekstove i umetnuo girlande. U klesarstvu su mu pomagali i domaći klesari poput Ilije Katičića i Jerolima Skarpe, a od stranih klesara pretpostavlja se da mu je u pomoć uskoći Nikola dello Gaudio. Za Gaudija se pretpostavlja jer je bio Napolijev suradnik kada su radili na obnovi Kneževa dvora. Kao što je već rečeno Napoli se radio i na preinaci gornje etaže katedrale. Najveća novost bile su terase iznad bočnih kapela i sakristije zbog kojih je ukinuo vijenac i friz, prema projektu su se na tom dijelu trebala nalaziti krovovišta. Napoli je inspiraciju za izvedbu terasa pronašao u sicilijanskoj arhitekturi. Još jedan potpis Napolija bili su kontrafori oblika voluta koje je postavio između prozora. Kontrafore je napravio i na glavnom pročelju, a njihova svrha je bila više estetska. Oni su služili da ujedine gornju užu i donju širu etažu. Prema Buffalinijevom projektu na tom istom mjestu su također trebali biti kontrafori pužolikog oblika. Upravo zbog toga Napolijevi završeci kontrafora podsjećaju na puževu kućicu.⁴⁰ (slika br. 14)

U vremenu kada je Napoli radio na izgradnji katedrale Luka Junijev Sorkočević je obnavljao svoju renesansnu palaču u neposrednoj blizini. Sorkočević se širio i na kuće u nizu, a jedna od ideja mu je bila da uđe u prostor katedrale. 1689. godine Malo vijeće je imalo zadatak

³⁹ IBIDEM, 158 – 163.

⁴⁰ IBIDEM, 164 – 167.

razmotriti tu njegovu ideju te vidjeti hoće li taj postupak nanijeti kakvoj šteti katedrale. Izgradnja je započela, ali je samo dvije godine nakon obustavljena i prepuštena Napoliju. Napoli je dobio uvjet da smije raditi na proširenju palače, ali ako neće ući u slobodni prostor katedrale više od kapela. Kako se Napoli primio dodatnog posla tako su radovi na katedrali postepeno prestajali i tako je Napoli postao još jedan arhitekt koji nije uspio dovršiti Dubrovačku prijestolnicu. Točan razlog njegova odlaska iz grada nije poznat kao i kod većine arhitekata. Ostaje nam samo nagađanje, a prva ljudska pomisao je nedostatak novca u gradu. Iako je Napoli u svojoj biografiji s ponosom pisao o radu u Dubrovniku, ali i većim ambicijama. Imao je želju za nečim više, da radi za veće naručitelje. Tako je i dobio priliku da radi za habsburški dvor. Zadnjih godina Napoli je često izbivao iz grada i odlazio u Beč na dvor, a sa Senatom je dogovorio da bezobzira na njegova izbivanja on redovno dobiva plaću. Odlasci iz grada su u početku bili rjeđi i kraći, a kasnije je izbivao i po godinu dana. Sa radom je u konačnici prestao 1689. godine. Iako nije uspio dovršiti katedralu grad mu je neizmjerljivo zahvalan za devet godina koje je proveo u gradu i što je osim na katedrali radio i na ostalim bitnim građevinama u gradu.⁴¹ (slika br. 15)

8. Dovršetak projekta

8.1. Na katedrali počinje raditi hrvatski graditelj i klesar

Nakon što je Napoli otišao iz grada Senat je odlučio da sreću više neće tražiti u talijanskim arhitektima te da će dovršetak gradnje prepustiti hrvatskom arhitektu. Ta čast je pripala ni manji ni više nego dubrovačkom arhitektu Iliji Katičiću. On je već imao tu čast da radi na katedrali, a bilo je to u doba Napolija kada mu je pomagao u izvedbi klesarskih radova. Katičić je bio dio Bratovštine zidara Svih svetih te je radio na obnovi grada nakon potresa. Na kneževom dvoru klesao je kamene elemente zajedno sa već spomenutim dvojcem Jerolimom Skarpom i Nikolom dello Gaudijem. Radio je i na renovacije prepoznatljive dubrovačke česme tj., Onofrijeve česme i zvonika. Od svih tih sudjelovanja u renovaciji i doprinosu gradu njegova glavna životna uloga bila je rad na dubrovačkoj katedrali. Vijeće umoljenih je Napoliju 1704. godine isplatilo zadnju plaću i po svemu sudeći iste te godine je Katičić započeo svoj rad na katedrali. Dovršetak katedrale Senat je čvrsto odlučio da više ništa ne može obustaviti. Činjenica je izgradnju katedrale nije uspio usporiti ni požar koji je izbio 1706. godine u crkvi

⁴¹ IBIDEM, 167 – 171.

sv. Vlaha, jedna od bitnih građevina za grad. Na njezinoj obnovi radio je Marino Gropelli. Obzirom da se prvobitni Buffalinijev projekt izmjenjivao tokom vremena Napolija na katedrali su se našle neke nelogičnosti koje je Katičić odlučio ispraviti. 1705. godine Senat je dao dopuštenje Katičiću da ispravi pogreške svojih prethodnika te da radove privede kraju. Ne možemo sa sigurnošću reći je li Katičić uistinu otklonio neke pogreške jer i dan danas je katedrala u gornjoj etaži „nedovršena“ isto kao i u vremenu Napolija.⁴²

Ono što možemo sa sigurnošću reći je da je na sakristiji reducirao gređe na arhitrav. Iznad njega oblikovao je dvije atike sa lezenama. Dio katedrale koji je zasigurno završen prema Buffalinijevom projektu bila je kupola. Kupolu je podigao na panditive iznad križišta. Bezobzira što je kupola malih dimenzija ona zrači dominacijom i mnogi su se složili da je ona onaj završni detalj koji je falio da bude savršena, iako su neki elementi do današnjeg dana ostali nedovršeni na katedrali. Na tamburu se nalazi niz od osam prozora, a tambur od kupole dijeli dekorativni vijenac. Ne možemo sa stopostotnom sigurnošću reći da sve zasluge za kupolu idu Katičiću ili mu je u tome zadatku pomogao i Marino Gropelli, koji je kako smo već rekli radio na obnovi crkve sv. Vlaha koja se nalazila u neposrednoj blizini katedrale. Kupola je bila u građevinskom smislu zadnji dio katedrale koji je dovršen. 1711. godine započelo je ostakljivanje prozora, a njih je radio Mato Dornik. Paralelno je započelo i opremanje katedrale sakralnim namještajem.⁴³ (slika br. 16)

Početak 1710. godine započeta je rasprava o tome kada će se održati svečano otvorenje i ulazak u katedralu. Godinu nakon sastanka odlučeno je da će božićni blagdani biti vrijeme kada će se svečanost održati. No prošao je i taj 31. prosinca nakon čega je Senat odlučio da će se iduća tri dana odvijati euharistija i održati procesija za novu službu. Iako katedrala tada nije bila u potpunosti završena radovi su tekli i dalje sve do 1713. godine 29. veljače kada je održana svečanost otvorenje na blagdana sv. Franje Seleškog koji je bio branitelj Dubrovačke Republike.⁴⁴

Nadbiskup Andrija de Robertis blagoslovio je katedralu, Senat se zahvalio Katičiću i dodijelio mu nagradu od 50 dukata te doživotnu nagradu od 16 dukata mjesečno. U čast Stjepanu Gradiću, velikanu grada Dubrovnika, glavnom protagonistu gradnje, velikom domoljubu i na kraju krajeva moglo bi se reći i umjetniku, Senat je dao uklesati njegovo ime sa

⁴² IBIDEM, 173.

⁴³ IBIDEM, 173 – 174.

⁴⁴ IBIDEM, 174.

popratnim tekstom na pročelju katedrale za koju se nadao da će doživjeti njezin dovršetak izgradnje, ali sudbina je ipak zahtijevala drugačije.⁴⁵ (slika br. 17)

9. Zaključak

Zaključno, dubrovačka katedrala nije samo simbol garda već i upornost i volja njezinih sugrađana za njezinom ponovnom izgradnjom. Dubrovačka katedrala imala je tri faze razvoja: bizantsku baziliku iz 8. stoljeća, romaničku katedralu iz 12. stoljeća i baroknu katedralu koju mi danas poznajemo. Glavna prekretnica za grad bio je veliki potres koji se dogodio u travnju 1667. godine. Potres je urušio većinu grada, a među ruševinama našla se i romanička katedrala koja je gotovo u cijelosti stradala. Stoga je donesena odluka da se na istome mjestu da izgraditi nova barokna katedrala. Usprkos razorenom području Dubrovčani su bili posvećeni izgradnji prijestolnice i novog vjerskog središta. Barokna katedrala gradila se punih 41 godinu, a u njezinoj izgradnji sudjelovala su tri strana arhitekta, jedan domaći i nekolicina lokalnih majstore. Središnja figura u procesu izgradnje katedrale bio je Stjepan Gradić, diplomat, svećenik i veliki domoljub. Gradić je bio posrednik između Dubrovačke Republike i arhitekata. Njegova uloga u izgradnji katedrale uvelike je bitna jer on nije bio samo posrednik već i jedan od glavnih ljudi koji su davali naredbe i smjernice te arhitektonska rješenja. Zahtijevao je da nova barokna građevina zadrži oblike njezine prethodnice tj., da ima trobrodnu strukturu. Osim što je od arhitektonske važnosti, katedrala je bila i mjesto arheoloških otkrića. Iskopi bizantske bazilike potvrđuju nam starost grada. Unutar bazilike pronađeni su novčići koji nam nagovještavaju da je Dubrovnik bio naseljen i prije dolaska Slavena. Nova barokna građevina odraz je društvenog sazrijevanja. Po Gradićevoj preporuci za izgradnju katedrale korišten je materijal pucola, vulkanski pepeo iz okolice Napulja. Gradić je taj materijal smatrao najboljim vezivnim materijalom u građevinarstvu. Kako je već ranije spomenuto na obnovi katedrale radilo je više arhitekata. Glavni projektant bio je Buffalini, a trojica arhitekata koja su radila po njegovom projektu, ili barem djelomično radila uz nekoliko preinaka su Andreotti, Bazzi i Napoli te na samome kraju Ilija Katičić. Neke veće preinake dogodile su se za vrijeme Napolija, ali u konačnici katedrala nije znatno promijenila svoj identitet. Moglo bi se reći, zahvaljujući potresu, da su otkriveni temelji prijašnjih katedrala. Danas, katedrala simbolizira otpornost

⁴⁵ IBIDEM, 176.

grada i slogu njegovih građana, a zahvaljujući Stjepanu, ostaje trajni dokaz bogate kulturne i povijesne baštine

10.Literatura

1. Gudelj, Jasenka, The circulation of bouldings materials: pozzolana in the Baroque Dubrovnik: „Construction History-International Journal of the Construction History Society 31 (2016): 61 – 69.
2. Harris, Robbin, Povijest Dubrovnika, Zagreb: Goleden marketing, 2006
3. Horvat-Levaj, Katarina, „The Sicilian Architect Tommaso Maria Napoli and the Baroque Cathedral of Dubrovnik, RIHA Journal (2015): 12
4. De Diversis, Filip, Opis slavnog grada Dubrovnika, priredila Zdenka Janekovic-Römer, Dom i svijet, Zagreb (2004): 328, 335 – 348.
5. Marković, Vladimir, „Projekt i izgradnja dubrovačke katedrale“, Radovi instituta za povijest umjetnosti, 83 – 84.
6. Zelić, Danko, "Katedrale od početka grada do potresa 1667. godine". U: Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, uredila Katarina Horvat-Levaj, 31 – 45. Dubrovnik, Zagreb, 2014.

11. Popis slikovnih priloga

Slika br. 1: Prikaz ostataka četverolisne građevine

Slike br. 2: Tlocrt bizantske bazilike

Slika br. 3: Prikaz glavnog broda unutar bizantske bazilike

Slika br. 4: Prikaz tlocrta romaničke katedrale

Slika br. 5: Glavno pročelje barokne katedrale

Slika br. 6: Tlocrt barokne katedrale

Slika br. 7: Bočni presjek barokne katedrale

Slika br. 8: Plan grada

Slika br. 9: Detalj klesarskog dijela

Slika br. 10: Prikaz korintskih kapitala na pročelju katedrale

Slika br. 11: Glavno pročelje fotografirano iz grada

Slika br. 12 : Detalj dekoracije koju su koristili lokalni majstori

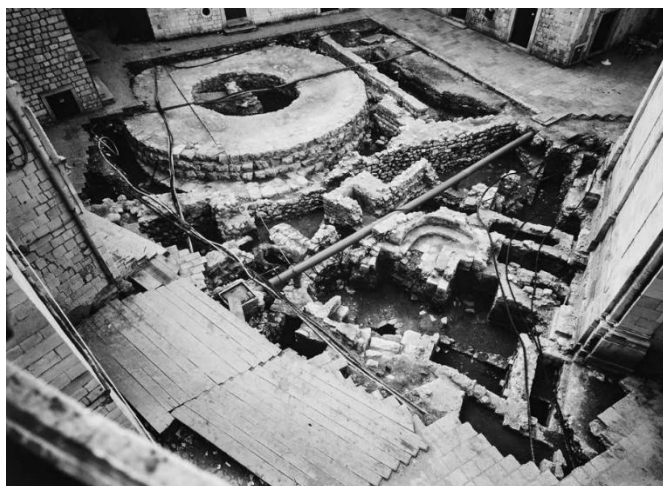
Slika br. 13: Napolijev bačvasti svod

Slika br. 14: Kontrafori koje je Napoli dodao između visokih prozora

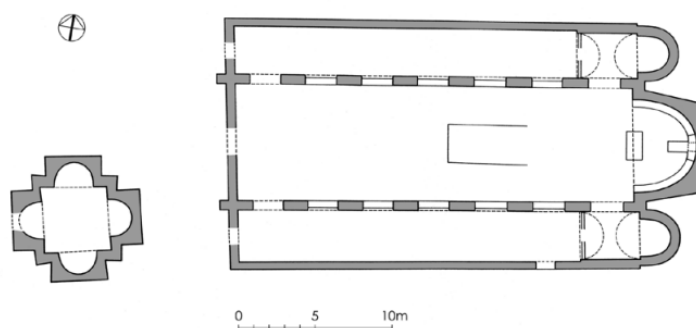
Slika br. 15: Kontrafori koji su povezivali gornji i donju etažu

Slika br. 16: Prozori unutar kupole

Slika br. 17: Uklesani spomen Stjepanu Gradići

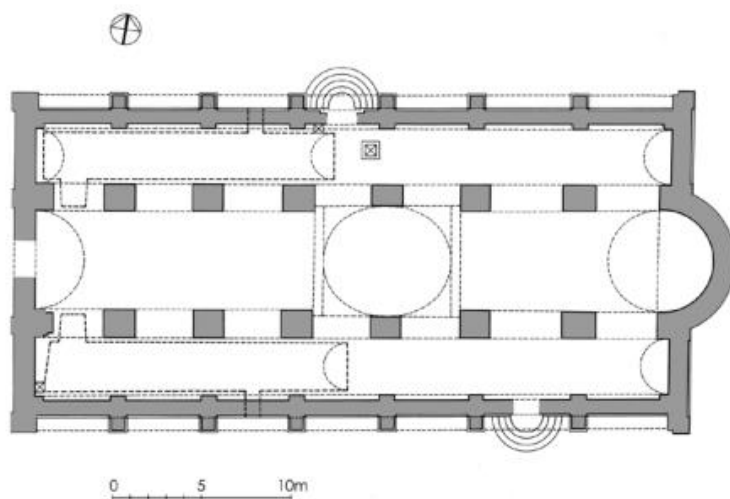
Slika br. 1 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 2 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

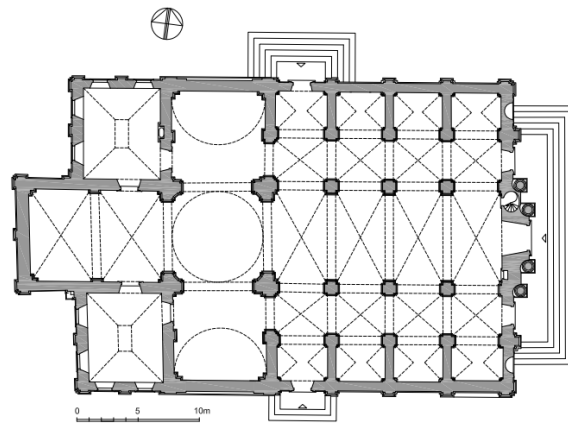
Slika br. 3 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

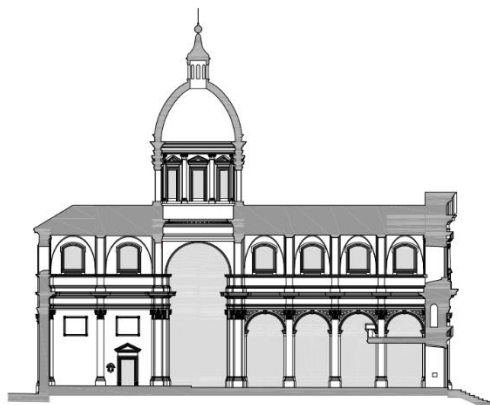
Slika br. 4 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 5 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 6 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

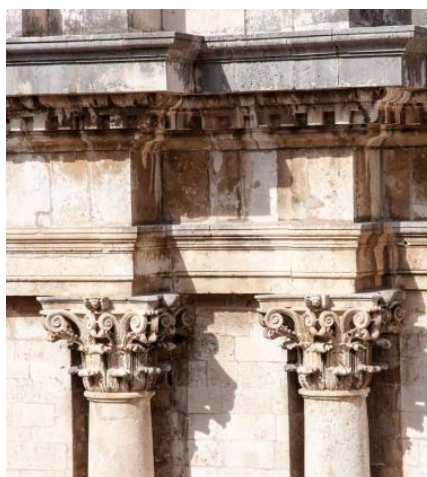
Slika br. 7 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 8 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 9 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 10 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 11 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 12 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

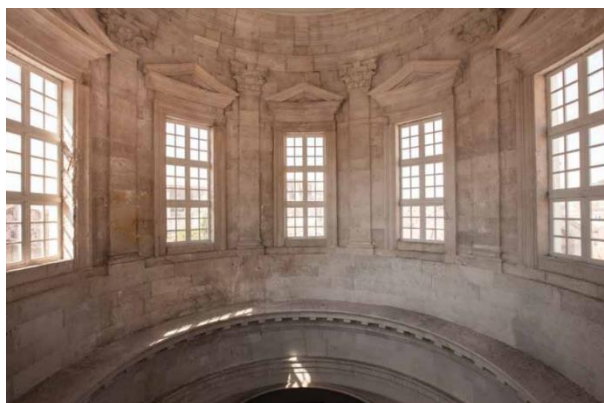
Slika br. 13 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 14 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 15 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 16 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)

Slika br. 17 (slika preuzeta iz dubrovačke monografije, Horvat-Levaj, K. ur. Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku, Dubrovnik, Zagreb: 2014.)